

Božanska solidarnost (*communio*) kao nadahnuće ljudskoj solidarnosti u prevladavanju relativizma modernog doba

Miroslav Čadek*, Ivan Antunović**

Sažetak

Članak se bavi problematikom krize duha i vremena uzrokovanom relativizmom te njegovim posljedicama koje se odražavaju na pojedinca i društvo. Osim toga članak se bavi solidarnošću kao mogućem odgovoru na relativizam i njegove posljedice. Crkva je oduvijek smatrala da primjer i uzor solidarnosti svakako treba tražiti u Božjoj otkupiteljskoj solidarnosti, koja se očitovala u utjelovljenju Sina Božjega i njegovoj žrtvi na križu. U članku se govori o tome da se u središtu solidarnosti nalazi samo Presveto Trojstvo, koje je uzor i nadahnuće za ljudsku solidarnost i zajednički život. Problematika relativizma i solidarnosti prikazuje se prema nauku pape Ivana Pavla II. Nastoji se iznijeti njegovo mišljenje o solidarnosti kao odgovor na krizu vremena i kao putokaz za rješavanje međuljudskih odnosa. Na kraju se ističe službeno stajalište Crkve, prema kojemu zagovara i promiče solidarnost kao jedno od svojih glavnih načela.

Ključne riječi: solidarnost, Presveto Trojstvo, communio, relativizam, liberalizam, hedonizam, profit, diktatura relativizma, Ivan Pavao II.

Uvod

Ima li danas potrebe pisati i promišljati o solidarnosti i relativizmu? Čini se da su te teme, kao i problemi te vrste, postali u neku ruku prevladani te da je na neki način postalo besmisleno pisati o tome članke, a još manje knjige. Međutim, budući da i nadalje postoje problemi u vezi s relativizmom, koji duboko zadire u čovjekov život, narušava međuljudske odnose i uzrokuje krize, kako na mjesnoj tako i na globalnoj razini, to ukazuje na potrebu promišljanja o spomenutim tematikama: o relativizmu i solidarnosti. U prošlosti su se događale krize koje su imale vjersko, moralno ili ideološko obilježje, a u suvremeno se doba sve češće

* Dr.sc. Miroslav Čadek, Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: m.cadek@ffrz.hr

** Izv. prof. dr. sc. Ivo Antunović, Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: iantunovic@ffrz.hr

pojavljuju one s ekonomsko–financijskim predznakom. O krizama su napisane mnoge stranice knjiga, dnevnog tiska i web portala. No uslijed takve „inflacije govora o krizi“ zaboravlja se ili se namjerno prešućuje i ne želi priznati da je za krizu u suvremenom društvu odgovorna pogrešna slika o čovjeku ili krivo koncipirana antropologija. Dobro je, stoga, podsjetiti da bez ispravne antropologije i bez brige o čovjeku i njegovu dostojanstvu, kao i brige jednih za druge, neće biti mira i napretka. Čovjek neće moći u potpunosti ostvariti sebe i svoje životno poslanje, svoj smisao i svrhu.

Prvi dio ovog rada podsjetnik je na krizu duha i vremena kojoj je uzrok relativizam s njegovim pogubnim posljedicama. Drugi dio govori o solidarnosti kao mogućem rješenju protiv takvog stanja duha. Primjer i uzor solidarnosti svakako treba tražiti u Božjoj solidarnosti prema čovjeku po otajstvima utjelovljenja i otkupljenja, kao i životu Presvetog Trojstva (*communio*), uzoru zajedničkog života i nadahnuću za međuljudske odnose. O svemu tome još uvijek snažno odjekuju riječi i nauk Ivana Pavla II. i njegovo promišljanje o solidarnosti kao mogućem odgovoru na krizu vremena i rješenju međuljudskih odnosa. Treći dio govori o Crkvi i njezinu zagovaranju i promicanju solidarnosti kao jednog od svojih glavnih načela društvenog nauka.

1. *Kriza duha i vremena*

Relativizam nije neka jedinstvena teorija, nego izraz s mnogo značenja, skup raznih mišljenja i stavova koji imaju jednu zajedničku crtu, a ta je da neki vidici iskustva, mišljenja i pogleda na stvarnost koja nas okružuje uvijek stoje u nekom odnosu ovisnosti o nečemu drugome. Postoje različiti oblici relativizma: spoznajni, ćudoredni, religijski, politički, kulturni, pravni, znanstveni itd. Zajedničko im je to da relativističko stajalište odbacuje mogućnost apsolutne istine, nečega što vrijedi apsolutno kao što su istina, vrednota, dobro, pravednost, tj. sve što čovjek spoznaje, misli i tvrdi nikada nije objektivno istinito, nego ovisi o subjektu, o stanju njegova duha i različitim uvjetima. Posebno se to odnosi na tvrdnju o relativnosti vrijednosti. Ako pojedinac postaje mjera ili jest mjerilo svega, onda nastaje problem u spoznaji istine, problem u spoznaji dobra i zla, Boga, ćudoreda. Kod nas bi se to reklo: „Koliko ljudi, toliko ćudi.“ A gdje su tu objektivna mjerila i vrijednosti koje bi vrijedile jednako za sve ljude? Tu je riječ o sukobu dvaju načela: s jedne strane postoji objektivni red vrijednosti, a s druge postoji težnja pojedinca za moći. To znači da koliko imamo pojedinaca, toliko imamo pogleda na svijet i svi su jednako ispravni, a objektivna istina postaje relativna, pa se tako religiozne i moralne vrijednosti stavljaju u ovisnost o razvitku kulture, jeziku, podrijetlu pojedinca i o biološkim utjecajima.

Upravo u tome se i očituje stvarnost diktature relativističkih gledišta i stajališta, jer ona redovito ne dopuštaju misao da bi netko mogao zastupati neko mišljenje ili prihvaćati neku vrijednost koja je apsolutna, tj. koja vrijedi bez obzira na bilo kakve idejne ili povijesne utjecaje, pa onda i za onoga koji je ne prihvaća. Takvi se stavovi osobito očituju

s obzirom na religiozna i moralna stajališta. Tu ona najviše pogađaju čovjeka u njegovu traženju smisla i odgovora na važna životna pitanja (Macan, 2009, 6–7).

Kada govorimo o diktaturi, tada mislimo na jednu vladajuću strukturu ili pojedinca koji vladaju nad masom. Diktatura pretpostavlja masu, a u masi se gubi zdrava osobnost, svetost života i dostojanstvo svakog čovjeka, jednakost među ljudima; gubi se osjećaj za sveto — za Boga. Relativizam prikriveno želi ukloniti sva druga mišljenja da bi prokrcio i osigurao prostor za sebe, uklonio Boga i nametnuo sebe kao nešto apsolutno. Ako je sve relativno, onda je u pitanje doveden i smisao postojanja Boga i čovjeka. U suvremenom svijetu relativizam se promatra s njegove naoko privlačne strane, kao nužnost u pluralističkom demokratskom društvu u kojem želimo živjeti. No ta privlačnost opravdano postavlja pitanje i prihvaćanja idejnog relativizma koji zastupa da je svako shvaćanje „jednako vrijedno i jednako istinito“. Međutim, nijedna demokratska država neće dopustiti da netko, u ime svojih shvaćanja, stavova i tumačenja istine, ne poštuje dostojanstvo osobe, promiče nasilje, terorizam, rasne i vjerske diskriminacije i sl. Ako netko zastupa druge vrijednosti, posebno one moralne i vjerske, to se smatra nedopustivim, proglašava fundamentalističkim i prijeti „demokratskomu poretku“. Živimo život zbog zadovoljenja vlastitih potreba i želja, što se tumači „osobnim pravom“. Suvremeni relativizam ne pomaže čovjeku da misli svojom glavom, nego mu nudi „gotova rješenja“, određuje što je za njega najbolje, osigurava mu zabave, uživanja, rastrošnost, potrošačko ludilo, nekontrolirani hedonizam. Ono što nudi prikazuje se čovjeku kao nešto što najviše vrijedi, nešto što je za njega najbolje i ne smije propustiti. Stoga postoji i tolika medijska promidžba i borba kojom se pod svaku cijenu želi pridobiti naša pozornost i učiniti nas ovisnima. Rezultat takvog načina života rezultira sve većom prazninom u životima ljudi. Ljudi sve više padaju u depresiju i gube smisao života. Izgubljenost i dezorijentiranost javljaju se na svim područjima života. Dolazi do relativizacije vjere i religije općenito. *Shopping* centrima nastoji se zamijeniti Crkva i odlazak obitelji na nedjeljnu sv. misu, obitelji nisu na okupu zbog radnog vremena koje se nameće. Dovodi se u pitanje postojanje autoriteta. Pomoću filmske i glazbene industrije promiču se subliminarne poruke i rana erotizacija, naglašava se ljudska seksualnost i konformizam, institucionaliziraju se moralna zastranjenja, uvodi se sve jača cenzura, na sudski se način suzbija dobro. Unatoč svim napadima koji dolaze s političkog, ekonomskog, socijalnog, medijskog i drugih područja, koji nameću relativizam, postoji jedna konstanta koja se nikako ne može zaniijekati i uništiti. Postoji istina o čovjeku koji na kraju, iako misli da je svemoćan, posustaje i traži pomoć i utjehu, traži da bude voljen i prihvaćen kako bi ostvario sebe. Očit je znak, dakle, da postoje neke objektivne, stalne, nepromjenjive vrijednosti kao što su opće vrijednosti: ljubav, vjernost, poštivanje života od začeća do prirodne smrti, praštanje, solidarnost. Zatim socijalne vrijednosti, kao što su poštenje, čovječnost, sloboda, jednakost, rad, ugled. Još ćemo spomenuti i obiteljske vrijednosti poput braka i obitelji, supružnika, roditelja, djece. Zašto onda ne reći da postoje apsolutne vrijednosti koje nikakav slučajan odnos ili ovisnost ne može mijenjati?

2. Trojstveni život i Božje zajedništvo — izvor i nadahnuće za ljudsku solidarnost

U dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* Sabor kaže: »Bog je htio posvetiti i spasiti ljude ne pojedinačno, bez ikakve veze između njih, nego je od njih htio učiniti narod koji bi Ga uistinu priznavao i vjerno mu služio« (LG 9). Mi smo narod okupljen u zajednicu »zajedništvom Oca i Sina i Duha Svetoga« (LG 4). Po Isusu Kristu postali smo osobe u punini i po njemu imamo udjela u životu (*circumincessio*) Presvetog Trojstva.

Čin Utjelovljenja kao i čin Otkupljenja čin je Presvetog Trojstva. Sam božanski život po Kristu se u Duhu Svetom pripoćuje čovjeku koji po Kristovom otkupiteljskom činu postaje dionikom božanske trojstvene ljubavi (RH 20). Po tom činu vraća se sličnost s Bogom, koju je čovjek grijehom izgubio, a sada se u Kristovu otkupljenju čovjek suobličuje slici Krista, postajemo doista djeca Božja i posinci. Ono što je na početku nagoviješteno u otajstvu stvaranja (božanski trojstveni život), otkrilo se u otajstvu Utjelovljenja i Otkupljenja. Svojom žrtvom Krist nas je

otkupio, tako da smo 'skupo kupljeni'. 'Cijena' našeg otkupljenja pokazuje vrijednost koju Bog pridaje čovjeku, potvrđuje naše dostojanstvo u Kristu. Postavši doista 'djeca Božja', posinci, po sličnosti njemu postajemo u isto vrijeme 'kraljevstvom svećenika', postajemo 'kraljevsko svećenstvo', to jest, sudjelujemo u onom jedinstvenom i neopozivom vraćanju čovjeka i svijeta Ocu, što je on, vječni Sin i ujedno pravi Čovjek, jednom zauvijek učinio (RH 20).

Svijest o zajedničkom Božjem oćinstvu svih u Kristu mora nadahnjivati našu solidarnost. Naše zajedništvo odraz je unutarnjeg života Boga, koji je jedan u tri osobe. Cjelovitu viziju papa Ivan Pavao II. temelji na trinitarnoj analogiji:

Tada će svijest o zajedničkom Božjem oćinstvu, o bratstvu svih ljudi u Kristu, 'sinova u Sinu', o nazoćnosti i životvornom djelovanju Duha Svetoga dati našem pogledu na svijet novi kriterij prosuđivanja. S onu stranu ljudskih i prirodnih spona, koje su same po sebi tako jake i uske, u svjetlu se vjere pokazuje novi model jedinstva ljudskoga roda, na kojem se u konaćnici mora nadahnjivati solidarnost. Taj vrhovni model jedinstva, odraz unutarnjeg života Boga, koji je jedan u tri osobe, mi kršćani oznaćujemo rijećju zajedništvo (*communio*). Takvo je specifićno kršćansko zajedništvo, koje se gospodnjom pomoći ljubomorno 'ćuva, širi i obogaćuje', duša poziva Crkvu da bude 'sakrament' u smislu kako smo to pokazali. Solidarnost, dakle, mora pridonijeti ostvarenju tog božanskog nauma kako na individualnoj tako i na nacionalnoj razini (SRS 40).

Jedinstvo božanskih Osoba model je ili ideal *koinonije* (*communio*), prema kojoj je usmjerena ljudska povijest.

Kakav je to model *koinonije*? Razumijevanje toga ima dalekosežne posljedice za naš ljudski život i shvaćanje stvarnosti. Prije svega rijeć je o jedinstvu. Kakvo je to jedinstvo? Rijeći i objašnjenja koja možemo upotrijebiti da bismo objasnili tu stvarnost ostat će zauvijek nedostatna i ogranićena jer smo obilježeni našom ljudskom stvarnoću, shvaćanjem i razumijevanjem, koje funkcionira u

posve različitim kategorijama. No, na temelju Objave i dosadašnjeg iskustva i učiteljstva Crkve možemo nešto reći.

Božje jedinstvo možemo nazvati puninom, nesebičnim darivanjem, jedinstvo koje uključuje, a ne isključuje, biti jedno za drugo u ljubavi. Takvo razumijevanje Božjeg zajedništva može se primijeniti na društveno–politički, gospodarski, socijalni život društva i čovječanstva uopće, te može voditi jedinstvu Crkve i miru u svijetu. Nesebično darivanje i biti jedni za druge u ljubavi nije ništa drugo nego solidarnost. Stoga Ivan Pavao II. smjera na takav model *koinonije* (*communio*) kao poželjan model za promidžbu i prakticiranje solidarnosti. Time bi oslabila moć ideologija, napose kolektivističkog komunizma i individualističkog liberalizma te svih onih koji nameću svoje predodžbe o jedinstvu kao apsolut iz kojeg proizlazi neprijateljstvo prema drugima. Takvo zajedništvo ne dokida individualnost pojedine osobe, nego, naprotiv, čuva i unapređuje, jer osobnost se ispunja ne u sebičnom čuvanju, nego u nesebičnom davanju.

Imajući na umu taj koncept zajedništva, možemo vidjeti sveobuhvatnu logiku shvaćanja solidarnosti Ivana Pavla II. i njezino dublje značenje. Njegova uporaba filozofskog termina *participacija* (sudjelovanje) ili „djelovanje i postojanje s drugim ljudima“ nalazi svoj izričaj u socijalnim enciklikama kao solidarnost i svoje teološko obogaćenje kao *communio*. Imati udio u jednoj i istoj božanskoj stvarnosti koja je temelj za prijateljstvo među ljudima. *Koinonije* jednih s drugima posljedica je naše *koinonije* s Bogom u Kristu (usp. Kasper, 1993, 235).

Postoji zanimljiv odnos između zajedništva i solidarnosti. Kad Ivan Pavao II. govori o solidarnosti, izraz upotrebljava u kontekstu društva, a kada govori o zajedništvu, upotrebljava ga u crkvenom kontekstu. U tom smislu zajedništvo se odnosi prema solidarnosti kao biće prema činu ili teorija prema praksi. To je praktični izraz obveze evanđelja izražene kao ljubav prema bližnjemu (Doran, 1996, 188–189). Stoga solidarnost ima dublje korijene negoli puki filozofski ili sociološki izraz. Ona ide u samo središte božanskog života i Božjeg sudjelovanja u povijesti spasenja. Ivan Pavao II. razlikuje „ljudsku“ i „kršćansku“ solidarnost. Ljudska solidarnost je dužnost koja obvezuje sve ljude, a kršćanska solidarnost nosi oznaku učenitstva Kristova, tj. poziv na ljubav prema bližnjemu. U svjetlu vjere solidarnost poprima specifično kršćansku dimenziju. Za Ivana Pavla II.

solidarnost je nesumnjivo kršćanska krepost [...]. U svjetlu vjere solidarnost teži da samu sebe nadide, da poprmi specifično kršćanske razmjere posvemašnje dobrohotnosti, praštanja i pomirenja. Tada bližnji nije samo ljudsko biće sa svojim pravima, biće koje je u svojoj srži jednako svima drugima, već on postaje živa slika Boga Oca, otkupljena krvlju Isusa Krista i podvrgnuta trajnom djelovanju Duha Svetoga (SRS 40).

Kršćanska vjera stvara novo zajedništvo (*communio*), u kojem Božja moć preobrazbe omogućuje kršćanima da ljube druge Božjom ljubavlju, a na taj način Božja ljubav postaje učinkovita sila u svijetu. Jedinствена kršćanska solidarnost uključuje »novi model jedinstva ljudskog roda [...] koji je odraz intimnog života Boga, jednoga Boga u tri Osobe« (Biegel, 1997, 97).

U tom svjetlu, dobro svakog pojedinca mora biti ispunjeno u nastojanju za postizanjem općeg dobra, a opće dobro Crkve sam je božanski život (Wilder,

1979, 211–244). Dostojanstvo svake osobe koja je ukorijenjena u „slici i prilici Božjoj“ čini temelj za međusobnu jednakost svih ljudi. Zato Ivan Pavao II. naglašava da će solidarnost među ljudima postojati tada kad se prizna i prihvati da su stvorena dobra namijenjena za sve. Takva solidarnost nadahnjuje se zajedništvom (*communio*) kao novim modelom jedinstva i odražava intimni život Presvetog Trojstva. Tu Ivan Pavao II. ostaje na liniji sv. Tome Akvinskog, koji kaže da je konačno dobro svega stvorenoga Bog sam i da ljudi shvaćaju njihovo konačno ostvarenje (savršenstvo) jedino u zajedništvu s Bogom. Jedinstvo s Bogom ujedinjuje i ljude međusobno, kao i sve stvoreno. Ono što Bog ima na umu dobro je čitavog svemira jer je njegov stvoritelj i upravitelj; stoga, što god poželi u svjetlu je općeg dobra, a to je njegova vlastita dobrota koja je dobro čitavog svemira (Toma Akvinski, 1901, I.II. q. 18–21). Stoga, istinsko dobro i ispunjenje (savršenstvo) osoba leži u zajedništvu s drugim osobama. Zemaljsko je opće dobro ljudskog društva stoga analogno potpunomu zajedništvu Presvetog Trojstva. Solidarnost je odnos međusobnog davanja u ljubavi i pokreće ljude da snažnije shvate tko su u osobnom i društvenom životu, da shvate svoj ljudski identitet i dostojanstvo, svoje podrijetlo i konačno određenje u zajedništvu s Bogom, koji je njihov Stvoritelj i Otkupitelj (Maritain, 1948, 34–62). O toj tematici na sličan način promišlja i D. Hollenbach, koji govori o odnosu općeg dobra i kršćanske etike (Hollenbach, 2002, 129–136), te J. Murphy kada govori o solidarnosti i Crkvi u misli Ivana Pavla II. (Murphy, 1993, 123–158).

Kršćanski govor o Trojedinome Bogu neizmjerljivo je važan za teološki govor o solidarnosti upravo stoga što pokazuje kako u samom izvoru cjelokupnog života i stvarnosti prepoznajemo ne statičnost, zatvorenost, usredotočenost na sebe nego odnosnost, darivanje, međusobno prožimanje koje ne apsorbira različitost nego upravo kroz različitost omogućuje dijalog ljubavi u temeljnom jedinstvu [...] Upravo je stoga promišljanje o ‘trinitarnoj’ ontologiji pored promišljanja o savezu zapravo biblijsko-teološki temelj promišljanja o solidarnosti zato što je solidarnost nužno vezana uz osobnost, odnos i međusobnu prožetost i komunikaciju (Tanjić, 2004, 467).

Tako shvaćena solidarnost razlikuje se od „svjetovne“ solidarnosti jer svoje utemeljenje, motivaciju i snagu ima u božanskom životu i neraskidivo je povezana s pravednošću i ljubavlju. Ostvarenje kršćanske solidarnosti kao kreposti zahtjevan je put i traži cijelog čovjeka, traži trajno obraćenje i neumorno vježbanje u svakidašnjosti. I kako je Papa istaknuo u enciklici *Centesimus annus*, solidarnost nije stvar neke izvanjske organizacije i inicijative, nego »iskustvo darivanja samoga sebe i oblikovanje autentične ljudske zajednice usmjerene prema njezinom posljednjem cilju što je Bog« (CA 41).

3. *Sebedarje u solidarnosti kao odgovor na relativizam*

S katoličkog gledišta ljudsko biće/osoba posjeduje svetost/dostojanstvo, a rast u čovječstvu zahtijeva prisutnost drugih u našem životu. Ovisimo jedni o drugima i zato nam je potrebna solidarnost kao integralni dio naše egzistencije i međuljudskih odnosa, kao i odnosa između zajednica.

Solidarnost ima dublje korijene i nije samo neko čuvstvo/emocija ili dužnost u kantovskom smislu. Možemo teoretizirati o tome tko smo i o različitim vidovima našeg bivanja, ali to neće riješiti probleme u našim međuljudskim odnosima. Odnos između individualnog i zajedničkog mora se dovesti u ravnotežu. Postoji način priznavanja socijalne dimenzije a da se ne afirmira kolektivizam, a tada moramo priznati moralnu vrijednost i odgovornost, ono transcendentno prisutno u našem životu.

Netko može reći: „Nije mi potrebno transcendentno (Bog), mogu ostati samo na humanizmu (vrlina).“ Ali solidarnost nije samo vrlina, solidarnost se povezuje s međuljudskim odnosima, a ne s individualnim kvalitetama. Netko može posjedovati određene intelektualne i osobne kvalitete (samo za sebe), no u komunikaciji i interakciji s drugim ljudima može biti vrlo sebična i problematična osoba s kojom je teško ili nemoguće živjeti. Krepost solidarnosti zahtijeva razvoj intelektualnih i moralnih vrednota. Solidarnost ne može biti politička, ona se mora oslanjati na transcendentno. Već nam je unaprijed dana i u temelju je naše društvenosti. Ona je integrirajući koncept za opće dobro. Solidarnost je dio soteriologije socijalnoga (društvenoga), a to nas vodi prema daljnjemu promišljanju o solidarnosti pod teološkim vidom.

Imajući bogato filozofsko zaleđe i sudjelujući na Drugom vatikanskom saboru, Wojtyła je kao izabrani papa Ivan Pavao II. obogatio i produbio značenje solidarnosti, dajući joj transcendentni element koji mijenja čitavu filozofsku i društvenu sliku na kojoj se prije temeljila solidarnost. Teološki uvid pomogao je Ivanu Pavlu II. da upozori i podvrgne kritici sve što se činilo kao opasnost da se solidarnost promatra čisto kao fenomenološki i politički koncept, i ponudi katolički društveni nauk koji nije ni individualizam ni kolektivizam. Ivan Pavao II. nastojao je slijediti put što ga je Krist postavio za Crkvu. U tom svjetlu i imajući korijene u Drugom vatikanskom saboru, Ivan Pavao II. u društvenom nauku naviješta istinu o ljudskoj osobi stvorenoj na sliku i priliku Božju i otkupljenu Kristovom mukom i smrću. To tvori jednakost svih ljudi i služi kao nadahnuće za *communio*, novi model jedinstva, te odražava intimni život Presvetog Trojstva.

Razumijevanje jedinstva Božjeg kao *communio*–zajedništvo, ima dalekosežne posljedice za naše shvaćanje stvarnosti. Kakvo je to jedinstvo? Božje pak jedinstvo je punina, štoviše prepunjenost nesebičnog davanja i darivanja, razdavanja samoga sebe u ljubavi, jedno jedinstvo dakle koje ne isključuje nego upravo uključuje ono živo i ljubavljivo prožeto biti–skupa i biti–jedno–za drugo. Ovo trinitarno razumijevanje jedinstva kao komunije ima posljedice za političko područje u najširem smislu riječi, a time i za predodžbe koje vode jedinstvo u Crkvi, u društvu i u čovječanstvu; *communio*–jedinstvo ima dakle posljedice za mir u svijetu [...] Nauk o Trojstvu pak nadahnjuje jedan red u kojem jedinstvo nastaje po tome što svaki daje udjela na svome i čini to svoje zajedničkim. To je silno udaljeno kako od kolektivističkog komunizma tako i od individualističkog liberalizma. ‘*Communio*’ naime ne ukida samobitnost, vlastitost i pravo osobe te čuva primat svake jedinstvene osobe. Osoba pak ne nalazi svoju ispunjenost u individualističkom imanju nego u davanju, tj. u davanju udjela u onom što je njoj vlastito (Kušar, 2001, 208).

Praktični vidovi toga objavljeni su u Papinim socijalnim enciklikama u kojima nastoji ne samo ponuditi moguća rješenja na rastuće probleme u suvremenom svijetu, nego ukazuje također na izvore tih problema.

Solidarnost je mogući put (način) za prevladavanje razlika i rješavanje problema. Ona je okrenuta djelovanju bez negativnih konotacija i mogućih suprotstavljanja i sukoba. Ima pastoralne posljedice bivajući tako poziv na življenje Evanđelja u praksi, te tu uključuje Crkvu kao društveni subjekt.

Je li solidarnost moguća na globalnoj razini? Ako je univerzalno rješenje, kako se može primijeniti na sve prilike gdje je velika potreba za solidarnošću? Nažalost, događaji u svijetu — ratovi i razni oblici agresije, zločini počinjeni protiv čovječnosti — pokazali su nedostatak solidarnosti na globalnoj razini, a sve to pokazuje da treba uložiti još puno napora da bi se postigao mir. Postoje zemlje gdje ljudi umiru od gladi i siromaštva. Nepravda rađa novu nepravdu i daje povoda za pojavu raznih oblika terorizma, sileći tako ljude da žive u strahu.

Ipak, koncept solidarnosti potiče brojna politička pitanja. Prvo, ako solidarnost ne vrijedi kao univerzalno rješenje, što možemo učiniti? Kako se koncept solidarnosti može primijeniti na različitosti? Manjak solidarnosti na globalnoj razini uzrokovan je sukobom individualizma i kolektivismom, koji još uvijek oblikuju suvremeni svijet: ekstremni nacionalizmi i, iznad svega, žed za moći i vlašću te prljave političke igre onih koji imaju moć zaustaviti sukobe, ali to ne čine. Zašto solidarnost uspijeva u jednoj zemlji i mjestu, a na drugom ne? Glavna prepreka svemu tomu još uvijek je neprihvatanje i neprihvatanje „drugoga“ kao ljudskog bića/osobe s jednakim pravima i dostojanstvom. Uvijek mora postojati prihvaćanje i priznanje „drugoga“. Solidarnost o kojoj govori Ivan Pavao II. je način/put otkrivanja i priznavanja osobne vrijednosti svake pojedine osobe — jedne, jedinstvene i neponovljive; put osobnog rasta i obraćenja. S kakvim modelom mira bi se solidarnost mogla složiti? Ako solidarnost dopušta „tihu/mirnu revoluciju“ i promjenu opresivnih režima i struktura bez prolijevanja krvi, onda je to jedino u svjetlu Evanđelja — način da se mijenjaju osobni stavovi i postane zrela osoba na način kakvim nas Bog želi.

Koja je uloga Crkve ako solidarnost ima poteškoća na globalnoj razini? Crkva kao društveni subjekt ima poslanje koje joj je povjerio Bog, da pomogne ljudima na njihovu putu spasenja, da naviješta Evanđelje i brani dostojanstvo ljudske osobe otkupljene Kristovom mukom i smrću. Iako u društvu postoji otkupiteljska dinamika, prisutnost Crkve u društvu čini tu dinamiku operativnom jer to spada u dimenziju poslanja Crkve. Crkva nema moć da silom provede svoj nauk. Ona može samo predlagati i svojim načinom života u praksi provoditi nauk o zapovijedi ljubavi kakva nam je dana u Evanđelju. Na taj način Crkva će pokazati da je njezin društveni nauk primjenjiv i slaže se s osobnim i društvenim načinom života. Solidarnost je vrlo koristan i inovativan koncept za Crkvu. Može pomoći u prevladavanju dualizma Crkva–država. I Crkva i država, svaka u svojoj nadležnosti mogu doprinijeti općemu blagostanju svakog pojedinca i raditi zajedno za opće dobro i dobrobit čitavog društva.

Suvremeni katolički društveni nauk zamišlja tri vida solidarnosti: solidarnost kao antropološki *datum*; solidarnost kao etički imperativ i solidarnost kao načelo koje se ostvaruje u zakonodavstvu i institucijama. Kako bi ta tri vida trebala funkcionirati u praksi?

1. Solidarnost kao antropološki *datum*: taj vid solidarnosti ponekad se naziva i „činjenična solidarnost“, koja kao posljedicu ima to da su ljudi po naravi ovisni jedni o drugima. Dobro pojedinaca temelji se na razvoju i dobru čitave zajednice gdje postoji unutrašnja komunikacija i iskustvo međusobnih potreba. Prihvatanje zajedničke ljudske naravi i potreba otvara nas da vidimo i čujemo potrebe drugih koji žive s nama i među nama, napose siromašnih. To je prvi korak.

2. Solidarnost kao etički imperativ: sljedeći je korak ili vid solidarnosti izvlačenje etičkih imperativa iz pojave međuovisnosti. Stvarnost međuovisnosti trebala bi imati etički dublji smisao, kao i posljedice, za sve međuljudske odnose na ekonomskoj, političkoj, kulturnoj, vjerskoj i socijalnoj razini, tj. u svim vidovima života. Taj vid ide korak dalje. Dakle, od uočavanja i prepoznavanja potrebe na inicijalni odgovor, na promišljanje i razumijevanje potreba siromašnih (osim ako je riječ o ekstremnim situacijama gdje su ugroženi životi ljudi i zahtijevaju istodobnu i djelotvornu akciju). I još preciznije, nastojanje da se razumiju uzroci trpljenja drugih. Za razumijevanje potreba i vapaja ljudi u potrebi važna je intelektualna analiza (analiza socijalnog stanja) pri kojoj će se formulirati plan djelovanja kako bi se iskorijenili uzroci trpljenja i nepravde. Nakon toga slijedi samo djelovanje, koje mora biti učinkovito promišljeno i mora uključivati one koji trpe ili su potlačeni, obespravljeni, na marginama društva.

3. Solidarnost kao načelo koje se ostvaruje u zakonodavstvu i institucijama: slijedi iz prethodnog vida, a nužan je korak u stupnjevitom ostvarenju solidarnosti. Taj vid ili korak nužan je za iskorjenjivanje uzroka trpljenja, nepravde i svake vrste socijalne ugroženosti te predstavlja zagovaranje socijalnih promjena na strukturalnoj razini, a to znači institucionaliziranje solidarnosti: njezino utjelovljenje u socijalne zakone i institucije. Zbog toga solidarnost zahtijeva trajan napor da se izbjegnu kratkotrajna rješenja. Solidarnost teži tomu da se ostvare uvjeti kako bi svi ljudi, napose siromašni i marginalizirani, sudjelovali u ostvarenju općeg dobra i imali od njega koristi. Zajednički život zahtijeva razumijevanje i sudjelovanje svih kako bi se ostvario potrebni napredak i blagostanje, što je i cilj solidarnosti (Beyer, 2014, 15–17; Baum, 1984, 690–701).

Iz svega prethodno rečenoga i navedenoga

razvidno je da istinska kršćanska solidarnost svoje nadahnuće, temelj, uzor i snagu crpi iz vrhunskog očitovanja Božje solidarnosti prema ljudima u Isusu Kristu snagom Duha Svetoga. Stoga je temeljna logika evanđelja, napose sebedarne djelotvorne ljubavi, evanđeoskoga duha služenja i logike ‘gubljenja sebe’ u korist bližnjih, tj. ljubiti bližnje onom sebedarnom ljubavlju kojom Bog ljubi svakoga čovjeka, potrebna za istinsku solidarnost koja se uvijek tiče cjelovitoga čovjeka, tj. njegovih potreba tijela i duha, te uvijek ima na umu i konačno eshatološko dovršenje solidarnoga spasenjskog plana Očeva po kojem Božja i ljudska solidarnost trebaju rasti sve do dana svoje punine. To znači da treba prihvatiti duh solidarnosti kao uzajamno dijeljenje dobara i vlasti ovdje na zemlji, ali i uzajamnu pomoć u postizanju konačnoga cilja, tj. života

u Bogu. Na razini bratstva sa svim ljudima kršćanska duhovnost postaje istinskom solidarnošću sa svima, napose s najpotrebnijima s kojima se Krist Gospodin poistovjećuje (usp. Mt 25,34–35) [...] jednako je bjelodano kako se od solidarnosti kao ontološke dimenzije ljudske naravi uvijek iznova dolazi do njezine kristocentrične i povijesno–spasenjske dimenzije, te kako se od solidarnosti ako je unutarnja zakonitost ili norma, osobito kod Pija XII., ako je moralna dužnost i obveza, osobito kod Pavla VI., stiže do solidarnosti kao vrijednosti i, štoviše, i same kršćanske ljubavi kod Ivana Pavla II. U svakom slučaju smijemo jasno tvrditi da u crkvenim dokumentima imamo jasan nauk o solidarnosti, ali isto tako imamo i sigurnost vjere i 'svijest o zajedničkom Božjem očinstvu, o bratstvu svih ljudi u Kristu, sinova u Sinu, o nazočnosti i životvornom djelovanju duha Svetoga' što 'našem pogledu može dati novi kriterij prosuđivanja' (Vukoja, 2005, 1150).

Ima li mjesta za solidarnost u takvom svijetu i možemo li dvanaest godina poslije smrti Ivana Pavla II. o solidarnosti ponovno progovoriti njegovim riječima? O solidarnosti nužno moramo promišljati jer su u tom pojmu sadržane ljudske neprolazne vrednote. Solidarnost je prije svega subjektivna krepost, ali istovremeno i društvena krepost. Naime, solidarnost je snaga ljudskog duha koja povezuje ljude, stvara prijateljstva i razvija socijalnu ljubav, tj. solidarno zauzimanje za pravo svakog čovjeka. Svrha je solidarnosti i izgrađivanje dobre osobe, kao i društva. Ona se ne odnosi samo na solidarnost bogatih prema siromašnima, nego i na solidaran odnos ljudi istoga staleža, poslodavaca i radnika, radnika međusobno, skupina i naroda međusobno. Isto tako, briga za čovjekovo dostojanstvo trajan je izazov za sve društveno–političke sustave, a napose u liberalnim sustavima koje su razvile zemlje zapadne Europe. Usredotočenost na dostojanstvo čovjeka suprotstavlja se antropološkim pretpostavkama koje ističe tržišna ekonomija, koja pak u svojoj praksi čovjeka pretvara u potrošača. Čovjek svoje ispunjenje ne doživljava u stjecanju materijalnih dobara koje zadovoljavaju nezasiťne subjektivne želje i čežnje. Slika čovjeka kao pukog potrošača umanjuje njegovu legitimnu ulogu da po sudjelovanju, suradnji i solidarnosti u obitelji, društvu, Crkvi i drugim udrugama pridonosi temeljnim oblicima čovjekova ostvarenja.

Papa Franjo u svojoj pobudnici *Evangelii gaudium* također potiče kršćane da budu znakovi nade, da se ne »sklanjaju u svoju udobnu privatnost ili u uski krug najbližih čime se odriču društvene dimenzije evanđelja« (EG 88), nego da ostvaruju »revoluciju nježnosti i dobrote« (EG 88). Papa Franjo potiče napose crkvene zajednice da vode brigu o onima koji su u društvu najranjiviji: beskućnici, ovisnici, prognanici, stariji, napušteni, nerođena djeca, selioci (EG 210).

Solidarnost je načelo ispravnog odnosa čovjeka prema čovjeku. U tom smislu, za solidarnost se može kazati da je temelj jamstva mira među pojedincima, skupinama i narodima. Ona nalaže socijalnu osjetljivost, nesebičnu skrb za drugoga. Gledano s vjerskog stajališta, slika je to Kristove solidarnosti i brizi prema nama, po kojoj Bog daje dobra svima. Konačno, njegovo predanje i solidarnost sve do smrti na križu kao ispunjenje Očeve volje i plana spasenja nepresušan je izvor i nadahnuće za ljudsku solidarnost. U temelju je solidarnosti Božja solidarnost prema nama, iz koje proizlazi da i mi moramo biti solidarni jedni prema drugima. U taj okvir također ubrajamo i dostojanstvo svake osobe stvorene na

sliku Božju (*imago Dei*). Tada, prema enciklici *Mater et magistra*, »čovjek mora biti nositelj, uzrok i cilj svih društvenih ustanova« (MM 219).

Zaključak

U zaključnom dijelu ovog članka, na temelju svega što je izneseno u sadržaju, želimo naglasiti da nam solidarnost, kao *communio* Presvetog Trojstva i kao moralni stav, kao krepost ako je riječ o ljudskim vlastitostima, može poslužiti kao nadahnuće u prevladavanju krize i u naporima u prihvaćanju ispravne antropologije jer je božanska solidarnost čvrst temelj, koji služi ljudskom društvu da se odlučno zauzme za opće dobro i da produbi u ljudskim srcima svijest uzajamne odgovornosti (SRS 38). U svim dokumentima crkvenog učiteljstva koje se kroz cijelu povijest nadahnjivalo na božanskom *communio* Presvetog Trojstva, nailazimo na činjenicu da je opće dobro, u materijalnom i duhovnom smislu, presudno za dostojanstvo ljudske osobe i društva u cijelosti (GS 26). Čovjek kao pojedinac i kao zajednica stvoren je na Božju sliku. Relativizam je jedna svojevrsna ideologija koja ide upravo za tim da naruši takvu sliku pojedinca i društvene zajednice. Ili, bolje rečeno, onu sliku zajednice koja je utemeljena na božanskom *communio*.

U prevladavanju te krize i takvog narušenog stanja ljudskog duha snagom relativizma, pogotovo što se tiče međuljudskih odnosa, kako na razini pojedine osobe tako i na razini društva, kao trajan izazov i primjer stoji čovjek stvoren na sliku Božju (*imago Dei*). Ljudska osoba sa svojim dostojanstvom, subjektivnošću i društvenošću, kao bitnim elementima ontološke strukture čovjeka, osposobljena je za život u duhu solidarnosti i za borbu protiv relativizma kojega nam nameće društvo koje ne poznaje Boga. Ivan Pavao II. kao model tumačenja ljudske osobe uzima Boga kao Trojstvo, kao zajedništvo osoba u međusobnoj ljubavi. U čovjeka je upisana sličnost s Presvetim Trojstvom, a Trojstvo nam Papa postavlja kao izvor, nadahnuće, model, način života i zajedništva osoba (ljudi). Biti čovjek, stvoren na sliku Božju, znači postojati kao osoba za druge i biti pozvan postati darom, darivati se u ljubavi, a što je upisano u čovjekovu ontološku strukturu (RH 11). Naime, opće je uvjerenje da čovjek ne može živjeti bez ljubavi. Bez ljubavi, koja dolazi od Boga i koja je Bog, čovjek sam po sebi ostaje neshvaćeno biće, bez smisla i blaženog stanja (RH 10). Bez prihvaćanja i prepoznavanja te slike i dostojanstva u svakom čovjeku, bez međusobnog zajedništva i darivanja ne može i neće biti istinskog razvoja pojedine osobe, te solidarnosti, mira i napretka u svijetu.

Literatura:

- Baum, Gregory (1984). Class struggle and the Magisterium: A new note. *Theological Studies*, 45, 690–701.
- Beigel, Gerard (1997). *Faith and Social Justice in the Teaching of Pope John Paul II*. Bern: Peter Lang Inc.

- Beyer, Gerald J. (2014). The meaning of Solidarity in Catholic Social Teaching. *Political Theology*, 15 (1), 7–25.
- CA. *Centesimus annus*. U: Ivan Pavao II., *Centesimus annus: Stota godina*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.
- Doran, Kevin P. (1996). *Solidarity: A Synthesis of Personalism and Communalism in the Thought of Karol Wojtyła/John Paul II*. New York: Peter Lang Inc.
- EG. *Evangelii gaudium*. U: Franjo, *Evangelii gaudium: Radost evanđelja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013.
- GS. *Gaudium et spes*. U: Josip Turčinović (prir.), *Dokumenti: latinski i hrvatski: II. vatikanski koncil* (str. 620–768). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.
- Hollenbach, David (2002). *The Common Good and Christian Ethic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasper, Walter (1993). The Church as Communio. *New Blackfriars*, 74 (871), 232–244.
- Kušar, Stjepan (2001). *Bog kršćanske objave: Grada i literatura za studij teološkog traktata o Trojedinom Bogu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Maritain, Jacques (1948). *The Person and the Common Good*. London: Geoffrey Bless.
- LG. *Lumen gentium*. U: Josip Turčinović (prir.), *Dokumenti: latinski i hrvatski: II. vatikanski koncil* (str. 92–204). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.
- Macan, Ivan (2009.). Predgovor. U: Mijo Nikić i Kata Lamešić (ur.), *Diktatura relativizma: Zbornik radova znanstvenog simpozija održanog u Zagrebu 16. lipnja 2007.* (str. 5–8). Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.
- MM. *Mater et magistra*. U: Marijan Valković (ur), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka: Socijalni dokumenti Crkve* (str. 106–162). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.
- Murphy, James G. (1993). Human solidarity and the Church in the Thought of John Paul II. U: John M. McDermott (ur.), *The Thought of John Paul II, A Collection of Essays and Studies* (str. 123–158). Rim: Editrice Pontifica Università Gregoriana.
- RH. *Redemptor Hominis*. U: Ivan Pavao II., *Redemptor Hominis: Otkupitelj čovjeka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.
- SRS. *Sollicitudo Rei Socialis*. U: Ivan Pavao II., *Socijalna skrb: biskupima, svećenicima, redovničkim obiteljima i kćerima Crkve i svim ljudima dobre volje o dvadesetoj obljetnici enciklike Populorum Progressio: Sollicitudo rei socialis: enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.
- Tanjić, Željko (2004). Izazov pojma solidarnost za sustavno–teološko promišljanje. *Bogoslovska smotra*, 74 (2), 457–475.
- Toma Akvinski (1901). *Summa Theologiae: Vol. 18 (1a2ae18–21)*. Taurinensis, Augustae Taurinorum: Marietti, Roma.
- Vukoja, Nikola (2005). Neki elementi duhovne dimenzije solidarnosti u socijalnim dokumentima Crkve. *Bogoslovska smotra*, 75 (4), 1107–1152.
- Wilder, Alfred (1979). Community of Persons in the thought of Karol Wojtyła. *Angelicum*, 56, 211–244.

Divine Solidarity (communio) as an Inspiration to Human Solidarity in Defeating Modern–Day Relativism

Miroslav Čadek*, Ivan Antunović**

Summary

This article deals with issues related to the crisis of the times and of the spirit, brought about through relativism and its social and personal repercussions. Furthermore, it discusses solidarity as a possible response to relativism and the consequences thereof. The Church has always considered that the pattern and model of solidarity is to be sought in God's redeeming solidarity as revealed in the incarnation of the Son of God and his sacrifice on the Cross. The article speaks of the centrepiece of solidarity as being the Most Holy Trinity — a model and inspiration for human solidarity and communal life. The issue of relativism and solidarity will be presented as per the teachings of Pope John Paul II. We shall endeavour to put forth his opinion on solidarity as a response to the crisis of the times and as a guideline for solving interpersonal relationships. Finally, the official stance of the Church which advocates and promotes solidarity as one of its main principles will be highlighted.

Key words: solidarity, Most Holy Trinity, communio, relativism, liberalism, hedonism, profit, dictatorship of relativism, John Paul II

* Miroslav Čadek, Ph.D., Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb. Address: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: m.cadek@ffrz.hr

** Ivan Antunović, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb. Address: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: iantunovic@ffrz.hr